

საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი

სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამა

მიმართულება: პოლიტიკური მეცნიერებები

ბაკურ კვაშილავა

კონსტიტუციური წყობისა და საარჩევნო სისტემის
გავლენა პოლიტიკური პარტიების განვითარებაზე
პოსტსოციალისტური ევროპის დემოკრატიებში

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორის

აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი ნაშრომის

ა ვ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

თბილისი, 2016

Georgian Institute of Public Affairs

Doctoral Program in Social Sciences

Qualification: Political Science

Bakur Kvashilava

The Influence of Electoral Systems and Constitutional
Design on the Development of Political Parties in Post-
Socialist Europe

Synopsis

Of the thesis submitted to obtain academic degree of Doctor of Social Sciences

Tbilisi, 2016

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის სოციალურ მეცნიერებათა პროგრამის პოლიტიკური სწავლებების მიმართულებაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

არჩილ გეგეშიძე, მეცნიერებათა დოქტორი

რეცენზენტები:

დავით აფრასიძე, მეცნიერებათა დოქტორი

ზურაბ დავითაშვილი, მეცნიერებათა დოქტორი

სადისერტაციო საბჭოს წევრები:

თორნიკე შარაშენიძე, მეცნიერებათა დოქტორი

მიხეილ ჩაჩხუნაშვილი, მეცნიერებათა დოქტორი

მერაბ კაკულია, მეცნიერებათა დოქტორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2016 წლის 14 დეკემბერს 19:00 საათზე საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: თბილისი, ასათიანის ქუჩა 62, კლუბი „ფრონტლაინ ჯორჯია“

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში, მისამართი: თბილისი, გორგასლის ქ.101

ავტორეფერატი დაიგზავნა 2016 წლის 12 დეკემბერს

საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის სოციალურ მეცნიერებათა სადოქტორო პროგრამის კოორდინატორი: ნათია ჭიღვარია, მეცნიერებათა დოქტორი, ასისტენტ-პროფესორი

დისერტაციის მოცულობა: 134 გვერდი

დისერტაცია შედგება შემდეგი თავებისგან:

აბსტრაქტი

თავი I. შესავალი

თავი II. ლიტერატურის მიმოხილვა და მეთოდოლოგია

ლიტერატურის მიმოხილვა

საარჩევნო სისტემები

თავი III. ემპირიული მონაცემები და კვლევის შედეგები

ალტერნატიული მიდგომები

თავი IV. შედეგების ანალიზი და დასკვნა

გამოყენებული ლიტერატურა

შესავალი

პოლიტიკური ფილოსოფიისა თუ ისტორიული გამოცდილების გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ დემოკრატია ყველაზე მეტად უზრუნველყოფს თავისუფლებისა და აქედან გამომდინარე, ადამიანის შესაძლებლობების განვითარებას; ცივილიზაციური პროგრესის მიღწევა ინდივიდთა რეალურ თავისუფალ არჩევანს და ამ არჩევანთა შორის თანასწორ კონკურენციას მოაქვს. ამიტომაც, თანამედროვე საზოგადოების უდიდესი ნაწილი დემოკრატიას მმართველობის ოპტიმალურ ფორმად მიიჩნევს. მიუხედავად ამისა, დემოკრატიული მმართველობის ფორმები ერთმანეთისგან განსხვავდება. დღეს დავისა და განსჯის საგანი სწორედ ის გახლავთ თუ როგორი დემოკრატიაა ოპტიმალური, ზოგადად, და/ან რა ისტორიულ კულტურულ კონტექსტში -- კონკრეტულად.

საარჩევნო სისტემები, საპრეზიდენტო და საპარლამენტო მმართველობა, პოლიტიკური პარტიები, ის თემებია, რომელთა კვლევა გასული საუკუნის მეორე ნახევრიდან ინტენსიურად მიმდინარეობს. პოლიტოლოგთა უმრავლესობა თვლის, რომ საარჩევნო სისტემის ფორმასა და ქვეყნის კონსტიტუციურ მოწყობას დიდი გავლენა აქვს სახელმწიფოს პოლიტიკური სისტემის ხასიათზე (Strom, 1990). ბევრი მათგანის აზრით, კონკრეტულად ეს პარამეტრები განსაზღვრავენ დემოკრატიული მმართველობის ფორმას, რომელიც უმრავლესობის მმართველობიდან კონსენსუალური მმართველობის დიაპაზონამდე შეგვიძლია მოვიაზროთ, როგორც ეს არენდ ლაიპჰარტმა (2012) თავის ფუძემდებლურ ნაშრომში *დემოკრატიის ფორმები* გააკეთა, როცა მან დემოკრატიები ამ ორ ძირითად ჯგუფად დაყო და 10 კრიტერიუმის მიხედვით შეაფასა. ბევრი სხვა მკვლევარიც იზიარებს დემოკრატიების ასე დაყოფას და ერთმანეთს უპირისპირებს კონტინენტური და ანგლო-საქსონური დემოკრატიების მოდელებს, რომელთა ძირითადი განმასხვავებელი სწორედ ეს ნიშანია (Almond, 1956). კონტინენტური დემოკრატიები უფრო კონსენსუალური ტიპის მმართველობის ფორმას წარმოადგენენ სადაც არამარტო პარტიებს შორის თანამშრომლობა და კომპრომისი, კოალიციური მმართველობა და საარჩევნო ბლოკების შექმნაა გავრცელებული არამედ სოციალურ ჯგუფებს შორისაც საზოგადოება კომპრომისსა და თანამშრომლობას უფრო მოელის ვიდრე დაპირისპირებასა და კონკურენციას (Lijphart, 1977).

შესაბამისად, თუკი დუვერჟეს (1972), ლაიპჰარტის (2012), რაიკერისა (1986) და მათი თანამოაზრეების იდეას გავიზიარებთ საარჩევნო სისტემას უკვე საშუალოვადიან პერსპექტივაში შეუძლია გადაამწყვეტი როლი ითამაშოს მოცემულ ქვეყანაში კონსენსუალური ან კონკურენტული დემოკრატიული კულტურის ჩამოყალიბების საქმეში. ასე რომ, პრაქტიკულად შესაძლებელი ხდება ავირჩიოთ როგორი დემოკრატია გვსურს, შევქმნათ შესაბამისი საარჩევნო სისტემა და დაველოდოთ ლოგიკურ შედეგს. ბუნებრივია,

ტრადიცია და ისტორიული კონტექსტი ხელს უშლის საზოგადოებრივი დაკვეთის შემთხვევაშიც კი მსგავსი რეფორმის გატარებას. უფრო მეტიც, თუკი დავუშვებთ, რომ საზოგადოებრივი დაკვეთაც ნაწილობრივ ტრადიციითა და ისტორიული კონტექსტით ყალიბდება მხოლოდ კრიზისულ სიტუაციას თუ შეუძლია ამგვარი რეფორმის საკითხი დღის წესრიგში დააყენოს (Kitschelt, Mansfeldova, Markowski, & Tóka, 1999). ამიტომაც დრამატული ცვლილებები უკვე ჩამოყალიბებულ დემოკრატიულ ქვეყნებში შედარებით იშვიათია. სამაგიეროდ, ეს საკითხი მეტი აქტუალურობით დგას ახლად ჩამოყალიბებულ დემოკრატიებში. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, როდესაც „ისტორიის დასასრული“ (Fukuyama, 1989) დადგა და ყოფილმა სოციალისტურმა ქვეყნებმა არჩევანი დემოკრატიასა და კაპიტალიზმზე გააკეთეს ოპტიმალური საარჩევნო სისტემის შექმნამ მისგან გამომდინარე პოლიტიკური შედეგებით განსაკუთრებული დატვირთვა შეიძინა. 1990 წელს ევროპის საბჭოს ფარგლებში შეიქმნა ვენეციის კომისია, რომლის ძირითად ფუნქციას სწორედ ახალი დემოკრატიების დახმარება წარმოადგენს კონსტიტუციური მოწყობის, საარჩევნო სისტემისა და დემოკრატიის საკითხებში. ბოლო 10 წლის მანძილზე ამ ორგანიზაციის მოსაზრებებმა ცენტრალური მნიშვნელობა შეიძინა ქართულ რეალობაშიც. ამ დროის განმავლობაში ქართულ პოლიტიკურ სისტემაში თანდათან პირველ პლანზე გადმოიწია არამარტო უშუალოდ სამართლიანი არჩევნების ჩატარების საკითხმა, არამედ საარჩევნო სისტემის სამართლიანად მოწყობამაც.

ეს საკითხი დღესაც აქტუალურია. 2016 წლის საპარლამენტო არჩევნების წინ ეს საკითხი კვლავ ყურადღების ცენტრში იყო. ოპოზიციური პარტიები კვლავ პროპორციულ სისტემაზე გადასვლას ითხოვდნენ, მმართველი კოალიცია კი ამ სისტემაზე გადასვლას მხოლოდ 2020 წლისთვის დათანხმდა. იმის გათვალისწინებით, რომ დღეს უკვე მმართველი ძალა ქართული ოცნება არ ჩქარობს საარჩევნო სისტემის რეფორმირებას, მიუხედავად 2012 წლის საარჩევნო პროგრამაში ამ საკითხის დაყენებისა, მიუთითებს რომ პოლიტიკურ წრეებში, საარჩევნო სისტემის გავლენა არჩევნების შედეგებზე ექვს არ იწვევს. ქართული ოცნება დღეს ცდილობს მაჟორიტარული კომპონენტის მნიშვნელობასა და დადებით მხარეებზეც ისაუბროს და ამტკიცებს, რომ პროპორციულ წარმომადგენლობასთან ერთად არანაკლებ მნიშვნელოვანია თითოეული ოლქის კონკრეტული ინტერესებიც იყოს გამოხატული ქვეყნის უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში. მეორეს მხრივ, ოპოზიციურ პარტიათა დიდი ნაწილი საერთოდ უგულვებელყოფს იმ დადებით მხარეებს, რაც მაჟორიტარულ სისტემას გააჩნია და პროპორციულ სისტემას დემოკრატიისთვის მისაღებ ლამის ერთადერთ საარჩევნო სისტემად წარმოადგენს. მხოლოდ საქართველოს მაგალითზეც კი ჩანს, რამხელა მნიშვნელობა აქვს საარჩევნო სისტემას უშუალოდ პოლიტიკური შედეგებისთვის. ფაქტია, რომ მთავარი პოლიტიკური აქტორები -- პოლიტიკური პარტიები -- სწორედ ასე თვლიან. მათ ამ სფეროს ბევრი მკვლევარი ეთანხმება და როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გაცილებით

შორსმიმავალ დასკვნებსაც აკეთებს; საარჩევნო სისტემას არამარტო კონკრეტულ არჩევნებზე აქვს გავლენა, არამედ ის მეტნაკლებად განსაზღვრავს ქვეყნის პოლიტიკურ სისტემასა და კულტურას, როგორც საშუალო, ასევე გრძელვადიან პერიოდშიც.

ამ კვლევის მიზანიც სწორედ ეს გახლავთ: ევროპის ყოფილი სოციალისტური ქვეყნების მაგალითზე შეისწავლოს ახდენს თუ არა გავლენას დემოკრატიზაციის შემდეგ მიღებული საარჩევნო სისტემა და კონსტიტუციური მოწყობა ამ ქვეყნების პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაზე.

ჩვენი კვლევა ეყრდნობა ფრანგი პოლიტოლოგის მორის დუვერჟეს მიერ ჩამოყალიბებულ თეორიულ მოდელებს, რომლებიც დუვერჟეს *კანონისა* და დუვერჟეს *ჰიპოთეზის* სახელითაა ცნობილი (Riker, 2003). დუვერჟეს *კანონი* ამბობს, რომ უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს წარმომადგენლების ერთმანდატიანი საარჩევნო ოლქებიდან უბრალო უმრავლესობის პრინციპით არჩევა ხელს უწყობს ამ ქვეყანაში ორპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას. დუვერჟეს *ჰიპოთეზა* კი ამტკიცებს, რომ ერთმანდატიანი კვალიფიციური უმრავლესობისა და პროპორციული საარჩევნო სისტემები მრავალპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას უწყობენ ხელს. მართალია, ორივე მტკიცება მსგავსია, მაგრამ მათი გაიგივება არ შეიძლება. რაიკერის ინტერპრეტაციითაც, დუვერჟეც პირველს გაცილებით მეტ მნიშვნელობას ანიჭებდა, ამიტომაც მეორე მოსაზრებას იგი ჰიპოთეზას სწორედ ამიტომ უწოდებს. რა თქმა უნდა, დუვერჟეს არ ჩამოუყალიბებია ზუსტი მექანიზმი, რომლის მიხედვითაც ზუსტად დათვლიდა ამა თუ იმ სისტემას ზუსტ გავლენას პარტიული სისტემის ჩამოყალიბებაზე. ჩვენის მხრივ ვთვლით, რომ როგორც *კანონი* ასევე *ჰიპოთეზა* ცხადად და ლოგიკურად ჩამოყალიბებული მტკიცებებია და ძირითადად ემპირიულ მონაცემებთან ისინი თანხვედრაში არიან, თუმცა მიგვაჩნია, რომ ერთმანდატიანი კვალიფიციური უმრავლესობის შემთხვევაში ორპარტიული სისტემის ჩამოყალიბების ტენდენციები მეტი უნდა იყოს, ვიდრე მრავალპარტიულისა. სხვა სიტყვებით, ჩვენი შეხედულებით, მართალია ეს სისტემა უფრო ნაკლებად მიმართავს სისტემას ორპარტიულობისკენ ვიდრე უბრალო უმრავლესობის ერთმანდატიანი სისტემა, მაგრამ ორივე შემთხვევაში მიმართულება თანხვედრია.

ამავდროულად, მიგვაჩნია, რომ მოცემულ ქვეყანაში პარტიული სისტემის ჩამოყალიბებაზე საუბრისას, საარჩევნო სისტემის გარდა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს **ქვეყნის კონსტიტუციური მოწყობასაც**. საქმე იმაშია, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლების არჩევის წესი და მისი მიმართება საკანონმდებლო ორგანოსთან ცენტრალური მნიშვნელობისაა ნებისმიერ პოლიტიკურ სისტემაში. დემოკრატიულ თეორიაში, მართალია, საკანონმდებლო ორგანო ხშირად ხალხის ნების გამომხატველ უმაღლეს ორგანოდ მიიჩნევა, აღმასრულებელ ხელისუფლებას თითქმის ყოველთვის უფრო მეტი ბერკეტი აქვს მოახდინოს რეალური გავლენა ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ

პროცესებზე. აქედან გამომდინარე, ყველა დემოკრატიულ ქვეყანაში გადამწყვეტ მნიშვნელობას სწორედ აღმასრულებელი ხელისუფლებისთვის ბრძოლას ანიჭებენ; იმ შემთხვევაშიც კი, როცა საქმე ეხება საპარლამენტო რესპუბლიკას ან კონსტიტუციურ მონარქიას თითოეული პოლიტიკური ძალის მიზანია მოიპოვოს საჭირო ხმების რაოდენობა საკანონმდებლო ორგანოში აღმასრულებელი ხელისუფლების მეთაურის, ხშირად პრემიერ-მინისტრის, ასარჩევად. საპრეზიდენტო მმართველობის პირობებში კი ცენტრალური მნიშვნელობის არჩევნებს სწორედ პრეზიდენტის არჩევნები წარმოადგენს. აღმასრულებელ ხელისუფლებაზე კონტროლის მოპოვება ქვეყნის მმართველობაში მოსვლას ნიშნავს და ამიტომაც პოლიტიკურ სისტემაზე გავლენას ახდენს თუ როგორ ირჩევენ ქვეყნის მთავრობის ხელმძღვანელს (Shugart & Carey, 2004). ვინაიდან საპრეზიდენტო არჩევნები თავისი შინაარსით მაქორითარული ტიპისაა, შეგვიძლია დუვერჟეს კანონზე დაყრდნობით ვივარაუდოთ, რომ საპრეზიდენტო მმართველობისას მეტია ორპარტიული ტენდენციები, ხოლო საპარლამენტო წყობისას, როცა აღმასრულებელი ხელისუფლების მეთაურს საკანონმდებლო ორგანო ირჩევს ეს ტენდენცია არ გვაქვს. განსაკუთრებული შემთხვევა ნახევრად-საპრეზიდენტო სისტემები, რომელიც ვთვლით რომ ხელს უწყობს პარტიების გამსხვილებას, თუმცა არა იმ დოზით, როგორც ეს საპრეზიდენტო მმართველობის დროს არის მოსალოდნელი.

ამ კვლევის შედეგებს პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს ყველა იმ ქვეყნისთვის, რომელიც ცდილობს საკუთარ სახელმწიფოში წარმატებულად დაასრულოს დემოკრატიული ტრანზიციის და დემოკრატიის კონსოლიდაციის მიაღწიოს. აქედან გამომდინარე, განსაკუთრებული ყურადღებას დაეთმო არამარტო ჩვენი ჰიპოთეზის გადამოწმებას, არამედ სხვადასხვა ფორმის დემოკრატიული მმართველობების დადებითი და უარყოფითი მხარეების შესახებ დისკუსიის მიმოხილვას. ბუნებრივია, ჩვენი ყურადღების მთავარ საგანს საქართველო წარმოადგენს და ხსენებული დისკუსიის ფონზე იმედი გვაქვს, მეტნაკლებად გამოიკვეთა ჩვენს ქვეყანაში სტაბილური დემოკრატიის დამკვიდრების ხელშემწყობი ოპტიმალური პოლიტიკური სისტემა და მმართველობის ზოგადი ფორმა. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ეს დისკუსია, თავისი გამომდინარე შედეგებით, საშუალებას მოგვცემს ზოგადი დასკვნებიც გავაკეთოთ, რომელიც რელევანტური იქნება ქვეყნების უფრო ფართო ჯგუფისთვის.

პოლიტიკური კულტურა ფართო ცნებაა და მოიცავს ყველა იმ კომპონენტის ერთობას, რომელთა ნაწილს ზემოთ შევხეთ. ამიტომ ამ კვლევის ფარგლებში ძნელი იქნებოდა ყველა იმ განმასხვავებელი კომპონენტის განხილვა, რომელიც ლაიპჰარტს (1977) ან სხვა ავტორებს აქვთ წარმოდგენილი სხვადასხვა ტიპის დემოკრატიების შედარებისას. უფრო მეტიც, შეუძლებელი იქნებოდა იმ 18 ქვეყნის, რომელსაც ეს კვლევა მოიცავს ისეთი დეტალიზაციით შესწავლა, როგორც მეტნაკლები დამაჯერებლობით

მოგვცემდა საშუალებას გვემსჯელა პოლიტიკური კულტურის, როგორც ამ კომპონენტებისგან შემდგარი მთლიანობის ხასიათზე. ამ გარემოებების გათვალისწინებით, ოპტიმალურად მივიჩნიეთ პოლიტიკურ კულტურაზე გვემსჯელა ძირითადად ერთი კონკრეტული პარამეტრის ეფექტიანი პარტიების რაოდენობით მოცემულ სისტემაში (Taagepera, 2007). პოლიტიკური პარტიების რაოდენობა სარწმუნო ინდიკატორს წარმოადგენს დემოკრატიის ტიპის განსაზღვრისას, ვინაიდან როგორც წესი ორპარტიული პოლიტიკური სისტემა კონკურენტულ დემოკრატიასთან, ხოლო მრავალპარტიული სისტემა კონსენსუალურ დემოკრატიასთან არის ასოცირებული. შესაბამისად, თუკი განხილული ქვეყნების ჯგუფში მაჟორიტარული არჩევნები ასოცირებული იქნება ორპარტიულ, ხოლო პროპორციული არჩევნები მრავალპარტიულ სისტემასთან ჩვენს მიერ წარმოდგენილი ჰიპოთეზის დამაჯერებლობა და ვალიდურობა გაიზრდება.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კვლევის ფარგლებში განხილულ არცერთ ქვეყანაში, რომელიც შერჩევის კრიტერიუმებს აკმაყოფილებს, მაჟორიტარული სისტემა წმინდა სახით წარმოდგენილი არ არის და კვლევის მიერ განხილულ ისტორიულ პერიოდში არც ყოფილა; უკიდურესად, იშვიათია საპრეზიდენტო მმართველობაც. ეს ბუნებრივია, გარკვეულ პრობლემებს ქმნის, მაგრამ ვთვლით, რომ არსებული მონაცემების საფუძველზე მაინც შესაძლებელია აღნიშნულ საკითხზე აკადემიური მსჯელობა. ეს შესაძლებელია, ვინაიდან მაჟორიტარული ან პროპორციული საარჩევნო სისტემის გავლენის გამოსავლენად არ არის აუცილებელი ამ სისტემების მხოლოდ და მხოლოდ სუფთა სახით არსებობა; გვაქვს ყველანაირი ლოგიკური საფუძველი ჩავთვალოთ, რომ შერეულ სისტემებში -- ისეთ სისტემებში, სადაც საკანონმდებლო ორგანოს აირჩევენ პროპორციული და მაჟორიტარული სისტემის კომბინირებით (მაგ, საქართველოს ბოლო 5 მოწვევის პარლამენტები) -- პარტიების რაოდენობა უფრო ნაკლები უნდა იყოს, ვიდრე პროპორციული საარჩევნო სისტემის შემთხვევაში. კვლევაში განხილული 18 ქვეყნიდან კი ასეთი სისტემა სხვადასხვა დროს 10-ზე მეტ ქვეყანაში ფიქსირდება და ეს საშუალებას გვაძლევს ეს მოდელი გამოვიყენოთ. უფრო მეტიც, თუკი ჩავთვლით, რომ შერეულ სისტემაში პროპორციული და მაჟორიტარული სისტემების გავლენა პარტიების რაოდენობაზე შემცირებულია და ამის მიუხედავად მივიღებთ ჰიპოთეზის თანმხვედრ შედეგს ეს ჩვენს მოსაზრებას კიდევ უფრო მეტ დამაჯერებლობას შესძენს. ასევე, მართალია საპრეზიდენტო მმართველობა უკიდურესად იშვიათად გვხვდება, ნახევრად საპრეზიდენტო მმართველობა რამდენიმე ქვეყანაშია წარმოდგენილი და ეს შედარებითი ანალიზის საშუალებას იძლევა.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ნაშრომი ყველაზე მეტად ინფორმირებულია დუვერჟეს კანონით, რომლის მიხედვითაც, უბრალო უმრავლესობის ერთმანდატიანი საარჩევნო სისტემა (შემდეგ უბრალო მაჟორიტარული) ხელს უწყობს ორპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას (1972). ჩვენი ჰიპოთეზა მართალია ამ მტკიცებას ეყრდნობა, მაგრამ უფრო მეტ გარემოებას ითვალისწინებს. კონკრეტულად კი, ვთვლით, რომ მაჟორიტარული სისტემა ზოგადად და ძლიერი პრეზიდენტის ინსტიტუტი ორპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს, ხოლო პროპორციული სისტემა და საპარლამენტო მმართველობა მრავალპარტიულობისკენ მიმართავს პოლიტიკურ სისტემას.

დუვერჟეს კანონის მიხედვით, ორპარტიული სისტემის ჩამოყალიბება მექანიკური და ფსიქოლოგიური ფაქტორებით არის განპირობებული (Cox, 2007). უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაში უნდა მივიღოთ პარტიის მიზანი მოიპოვოს გამარჯვება არჩევნებში და აქედან გამომდინარე შეძლოს მთავრობის ჩამოყალიბება და ქვეყნის მართვა. ამ უფლების მოსაპოვებლად აუცილებელია ხმების უმრავლესობის მოპოვება და ამიტომ თითოეულ ოლქში პარტიები ცდილობენ იმგვარი პლატფორმის, კანდიდატის, ან კოალიციური ერთობის წარმოდგენას, რომელიც გაზრდის მათი კანდიდატის შანსს მოიპოვოს ყველაზე მეტი ხმა. აქედან გამომდინარე, პარტიები უკვე არჩევნებამდე ცდილობენ მათ რიგებში სხვადასხვა პოლიტიკური ძალებისა და ინტერესების მაქსიმალურ ინკორპორაციას. ამავდროულად, ეს ტენდენცია ვრცელდება საარჩევნო ოლქების მთელ რაოდენობაზე, რადგან თითოეული მოწინააღმდეგე ითვალისწინებს არამარტო მოცემულ ოლქში გამარჯვების მნიშვნელობას, არამედ მანდატების საერთო რაოდენობის უმრავლესობის მოპოვების აუცილებლობას, ვინაიდან სწორედ ეს გახლავთ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში მოსვლის ერთადერთი დემოკრატიული გზა. ეს მოვლენა იწვევს პარტიების გამსხვილებას, რომელსაც საბოლოო ჯამში ორპარტიულ სისტემამდე მივყავართ (Powell, 2000). ასევე მექანიკურ ფაქტორებს განეკუთვნება მაჟორიტარული სისტემის თავისებურება, რომლის დროსაც უმცირესობის ხმები იკარგება და არ აისახება არჩევნების შედეგებზე. ასე მაგალითად, თუ მოცემულ ქვეყანაში 100 ერთმანდატიან ოლქში უბრალო უმრავლესობით ირჩევენ კანდიდატს, სავსებით შესაძლებელია რომ ყველა ადგილი ერთმა პარტიამ მოიპოვოს იმის მიუხედავად რომ მან საერთო ხმების მხოლოდ 30-40% მიიღოს. ამ შემთხვევაში, სხვა პარტიები მათ მიერ მიღებული ხმების პრაქტიკულ რეალიზაციას საერთოდ ვერ ახერხებენ. ძირითადად კი, ეს სისტემა განსაკუთრებით უარყოფითად სწორედ მესამე და რანგირებით კიდევ უფრო დაბლა მდგომ პარტიებზე მოქმედებს. ეს ეფექტი კიდევ უფრო აძლიერებს პარტიების მოტივაციას თავიდანვე იზრუნონ მოცემულ ოლქში

გამარჯვებაზე და აქედან გამომდინარე, მაქსიმალურად მოიცვან ყველა რელიევანტური პოლიტიკური ძალა და ინტერესთა ჯგუფი. ფსიქოლოგიური ეფექტი კი გულისხმობს უკვე ამომრჩევლის პრეფერენციებში ცვლილებებს, რომელიც მაჟორიტარული სისტემის მექანიკური ეფექტიდან გამომდინარეობს. ამ დროს, ამომრჩეველი ხედავს რა საერთო ტენდენციას, რომლის დროსაც არჩევნებში დამარცხებული მხარისთვის მიცემული ხმები უბრალოდ იკარგება, მას უჩნდება მოტივაცია ხმა მისცეს არა მისთვის ყველაზე სასურველ კანდიდატს, არამედ იმ კანდიდატს რომელიც მისთვის ნაკლებად არასასურველია, მაგრამ გამარჯვების რეალური შანსი აქვს (Shepsle, 2010). ამ ფაქტორთა კომბინაცია კი ქმნის ორპარტიული სისტემის წარმოშობისთვის ხელსაყრელ გარემოს.

ამავე ტენდენციას აძლიერებს მმართველობის სისტემა ძლიერი პრეზიდენტით. საქმე იმაშია, რომ ამგვარი მმართველობის სისტემა გულისხმობს პრეზიდენტის პირდაპირი წესით არჩევას, რომელშიც უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო არ მონაწილეობს. ვინაიდან, ძლიერი პრეზიდენტის შემთხვევაში სწორედ ის წარმოადგენს აღმასრულებელი ხელისუფლების ყველაზე ძლიერ შტოს ქვეყანაში არსებული ყველა პოლიტიკური ძალის ამოცანა, სწორედ საპრეზიდენტო არჩევნებში გამარჯვებაა (Linz & Valenzuela, 1994). აქედან გამომდინარე, პარტიების მთავარი რესურსი სწორედ ამ არჩევნებში გამარჯვებაზე იხარჯება და საქმეში დუვერჟეს კანონის მექანიკური ეფექტი ირთვება, სადაც პარტიები ცდილობენ შეკავშირებას და საერთო კანდიდატზე შეთანხმებას, რომელსაც გამარჯვების რეალური შანსი ექნება. თანდათანობით ეს სისტემაც აძლიერებს ორპარტიულობის ტენდენციებს, ვინაიდან კოალიციური და ორგანიზაციული ეფექტები შემდგომში ასახვას პოვენს უკვე საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნების დროს. ბუნებრივია, რომ წარმატებული საპრეზიდენტო კამპანია უკვე ახდენს მსხვილი პარტიული გაერთიანებების ინსტიტუციონალიზაციას და ამ გაერთიანებების ისევ წვრილ პარტიებად დაშლა საკანონმდებლო არჩევნებისთვის კონკურენტი პოლიტიკური ჯგუფებისთვის წამგებიანია. ამიტომაც ორპარტიული ტენდენციები უფრო მეტად უნდა ფიგურირებდეს ისეთ სისტემაშიც სადაც მართალია საკანონმდებლო ორგანო პროპორციული წესით აირჩევა, მაგრამ აღმასრულებელ ხელისუფლებაში პრეზიდენტს დომინანტური ადგილი უჭირავს.

კვლევის საკითხები და ჰიპოთეზა

მაჟორიტარული არჩევნები, სადაც კანდიდატს ამომრჩეველთა ხმების საერთო რაოდენობის 50%-ზე მეტი ჭირდება გამარჯვების მოსაპოვებლად, მრავალპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებისკენ მიდრეკილად მიიჩნევა. ეს გამომდინარეობს იმ გარემოებიდან, რომ ამ შემთხვევაში პარტიების არ უწევთ

არჩევნების პირველ ტურში კოალიციების შექმნა და გაერთიანება, ვინაიდან წარუმატებლობის შემთხვევაში ამას მეორე ტურშიც შეძლებენ. ფსიქოლოგიური ეფექტი არ მოქმედებს ამომრჩეველზეც, ვინაიდან მანაც იცის, რომ შეუძლია მეორე ტურში მისთვის ყველაზე არასასურველი კანდიდატის წინააღმდეგ მისცეს ხმა. მართალია, მოვლენების განვითარების ეს მოდელი ლოგიკურად გვეჩვენება, მაინც ვთვლით, რომ არ შეიძლება გავაიგივოთ ამ სისტემის ეფექტები პროპორციული საარჩევნო სისტემის ეფექტებთან. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღება პარტიებსა და ამომრჩეველს ამ შემთხვევაშიც უწევს, თუმცა ნაკლები ინტენსივობით. მეორე ტურის შემთხვევაშიც კი, დღის წესრიგში რჩება საკითხი თუ რომელი ორი კანდიდატი გადავა შემდეგ ეტაპზე, ამიტომაც, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ პარტიებს აქვთ მოტივაცია შექმნან უფრო ფართო კოალიციები ვიდრე პროპორციული არჩევნების დროს. ასევე მხედველობაში უნდა მივიღოთ ეპოქალური სხვაობა -- დუვერჟეს ნაშრომის გამოქვეყნებიდან დღემდე 60 წელიწადზე მეტი გავიდა და ამ ხნის განმავლობაში მომხდარმა ტექნოლოგიურმა ცვლილებებმა მკვეთრად გააუმჯობესა პარტიების უნარი განსაზღვრონ მომავალ არჩევნებში მოსალოდნელი შედეგები; საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვები და მსგავსი ხასიათის კვლევები თანამედროვე მსოფლიოში რეგულარულ და მასშტაბურ ხასიათს ატარებს, დაიხვეწა მეთოდოლოგია და გაიფადა, როგორც მათი ჩატარების ხარჯები, ასევე სხვა ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული კვლევების მოპოვების შესაძლებლობები, ამიტომაც პარტიებს გაცილებით მეტი სიზუსტით შეუძლიათ განსაზღვრონ საკუთარი შანსები და აქედან გამომდინარე, მეტი ალბათობით იფიქრონ უფრო ფართო კოალიციებისა და ალიანსების შექმნაზე კვალიფიციური მაჟორიტარული არჩევნების დროსაც. აქედან გამომდინარე, მართალია, ასეთი ტიპის არჩევნების დროს ორპარტიული ტენდენციები უფრო ნაკლები იქნება ვიდრე უბრალო უმრავლესობის შემთხვევაში, მაგრამ ეს ტენდენცია აქ უფრო ძლიერი უნდა იყოს ვიდრე პროპორციული არჩევნების დროს. უფრო მეტიც, ვინაიდან პოლიტიკური პარტიის მიზანი საკანონმდებლო ორგანოში უმრავლესობის მოპოვებაა და მხოლოდ კონკრეტულ ოლქში გამარჯვებას ეს შედეგი არ მოაქვს, პოლიტიკურ ჯგუფებს შორის წინასაარჩევნო შეთანხმების ალბათობა კიდევ უფრო იზრდება იგივე პრინციპით, როგორც ეს უბრალო უმრავლესობის მაჟორიტარულ სისტემაში გვხვდება. იგივე ფორმით მოქმედებაში მოდის ფსიქოლოგიური ეფექტიც და ამომრჩეველმა, გამომდინარე გამოქვეყნებული კვლევების შედეგებიდან, უკვე გაცილებით დიდი ალბათობით იცის, რომელ პოლიტიკურ ძალას აქვს რეალური შანსი იბრძოდეს ხელისუფლებისთვის.

პროპორციული არჩევნები კი პარტიებს მოქმედების მეტ თავისუფლებას ანიჭებს. ამ შემთხვევაში, პარტიებს მხოლოდ საარჩევნო ბარიერი ზღუდავს, რომელიც ტიპურად ხმების საერთო რაოდენობის 5%-ს არ აღემატება და ზოგ შემთხვევაში უფრო მცირეცაა, განსაკუთრებით მაშინ როცა ეს ემსახურება ეთნიკურ-რელიგიური ან ლინგვისტური უმცირესობების წარმომადგენლობის უზრუნველყოფას საკანონმდებლო ორგანოში. ამ ბარიერის დამლევა კი პარტიებს გარანტირებულად აძლევს წარმომადგენლობას ქვეყნის საკანონმდებლო ორგანოში, შესაბამისად, ამომრჩეველთა ხმების დაკარგვის საფრთხე გაცილებით დაბალია. აქედან გამომდინარე, როგორც ამომრჩეველი ასევე პოლიტიკური პარტიები არ განიცდიან იმ მექანიკური და ფსიქოლოგიური ფაქტორების ზეგავლენას რაც პარტიების რაოდენობის შემცირებას უწყობს ხელს. მიუხედავად იმისა, რომ პარტიების მიზანი პროპორციულ სისტემაში იგივეა რაც მაჟორიტარული სისტემის დროს -- ხელისუფლებაში მოსვლა, ამ შემთხვევაში პოლიტიკურ პარტიებსა და ამომრჩეველს აღარ ეშინია, რომ მათი ძალისხმევა დაიკარგება, რადგან საარჩევნო ზღვრის გადალახვა ავტომატურად იწვევს პარტიების წარმომადგენლობის უზრუნველყოფას საარჩევნო ორგანოში. პროპორციული საარჩევნო სისტემის დროს პარტიებს აქვთ ყველანაირი შესაძლებლობა ხელისუფლებისათვის ბრძოლა არჩევნის შემდეგაც გააგრძელონ კოალიციებისა და ალიანსების შექმნით საკანონმდებლო ორგანოში უკვე მოხვედრის შემდეგ.

აქედან გამომდინარე, წინამდებარე ნაშრომის ჰიპოთეზა შესაძლებელია შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: **მაჟორიტარული სისტემა და მმართველობის სისტემა ძლიერი პრეზიდენტით ხელს უწყობს პარტიების რაოდენობის შემცირებას. მეორეს მხრივ, საპარლამენტო სისტემა და პროპორციული არჩევნები ხელს უწყობს მრავალპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას.**

ჩვენი ჰიპოთეზა, მართალია, შთაგონებულია დუვერჟეს მიგნებებით, მაგრამ რამდენიმე ძირითადი ასპექტით განსხვავდება. პირველი, დუვერჟე თვლიდა, რომ უბრალო უმრავლესობის ერთმანდატიანი საარჩევნო სისტემა ორპარტიულ ტენდენციებს ამჟღავნებს, ჩვენი მოსაზრების თანახმად კი ზოგადად მაჟორიტარული სისტემა, როგორც უბრალო ასევე კვალიფიციური უმრავლესობისა, პარტიების რაოდენობას ამცირებს. სხვა სიტყვებით, ერთის მხრივ, ჩვენი მტკიცება ნაკლებ კატეგორიულია და გათვლას არა ორპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებაზე, არამედ პარტიების რაოდენობის შემცირებაზე აკეთებს, ხოლო მეორეს მხრივ, დუვერჟესგან განსხვავებით კვალიფიციური უმრავლესობის ერთმანდატიან სისტემაშიც ხედავს პარტიების რაოდენობის შემცირების ტენდენციებს, თუმცა, როგორც უკვე ზემოთ აღინიშნა, შედარებით

ნაკლები ინტენსივობით. ასევე, ვითვალისწინებთ ქვეყნის კონსტიტუციური მოწყობის თავისებურებებს, რაც დუვერჟესთან არ გვხვდება.

ვინაიდან მრავალპარტიული და ორპარტიული დემოკრატიული კულტურა მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისგან და თუკი საარჩევნო სისტემასა და ქვეყნის კონსტიტუციურ მოწყობას შეუძლია მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს ერთი ან მეორე ტიპის სისტემის ჩამოყალიბებაზე ცხადი ხდება, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი შეიძლება იყოს ამ კვლევის შედეგები. ჰიპოთეზაში წარმოდგენილი ურთიერთმიმართების დადასტურების შემთხვევაში შესაძლებელი იქნება სასურველი ტიპის დემოკრატიული მმართველობის ჩამოყალიბების ხელშეწყობა კონკრეტული ინსტიტუტების, ამ შემთხვევაში საარჩევნო სისტემისა და მმართველობის ფორმის, საშუალებით.

აქედან გამომდინარე, ერთმანეთს ვადარებთ, როგორც ორპარტიულ და მრავალპარტიულ სისტემებს, ასევე, მაჟორიტარული და პროპორციული საარჩევნო სისტემების თავისებურებებს. ეს საკითხები ცენტრალური მნიშვნელობისაა დემოკრატიისთვის, ვინაიდან ეხება ისეთ ძირითად თემას, როგორცაა ხალხის მმართველობის პრაქტიკული განხორციელება. მმართველობა ზოგადად შეიძლება გაიზომოს მთავრობის უნარით მიიღოს და ცხოვრებაში გაატაროს მიღებული გადაწყვეტილებები. აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი ტიპის მმართველობა იქნება ის დემოკრატიული თუ არა, იზომება მისი ეფექტიანობით. დემოკრატიული მმართველობა, რომელიც უუნაროა არ შეიძლება ჩაითვალოს, როგორც ხალხის ნება-სურვილის გამომხატველი -- თუკი ხელისუფლებას არ შესწევს ძალა დაგეგმოს და განახორციელოს ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური განვითარება ის თავის ყველაზე ძირითად ფუნქციას ვერ ასრულებს.

მეთოდოლოგია

ნაშრომში გამოყენებულია, როგორც რაოდენობრივი ასევე თვისობრივი კვლევის მეთოდები. აღმოსავლეთ ევროპის ყოფილი სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებზე არჩევანი შევაჩერეთ გამომდინარე იმ გარემოებიდან, რომ სოციალისტურმა რეჟიმმა გამომდინარე თავისი ტოტალიტარული ხასიათიდან ფაქტობრივად მოსპო დამოუკიდებელი პოლიტიკური ინტერესთა ჯგუფები, კერძო საკუთრება, ხშირ შემთხვევაში კი სამოქალაქო საზოგადოებაც და აქედან გამომდინარე, გაათანაბრა ამ ქვეყნებს შიგნით არსებული სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური მრავალფეროვნება (Linz & Stepan,

1996). ისტორიულ-კულტურული განსხვავებები, რა თქმა უნდა, მეტ-ნაკლები კონტრასტით, ბუნებრივია, შემორჩა, მაგრამ მათი პოტენციური გავლენა პოლიტიკური სისტემის ჩამოყალიბებაზე შეგვიძლია დიდი ალბათობით ჩავთვალოთ გაცილებით ნაკლებია, როცა ის არ ეყრდნობა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალური დიფერენციაციას. აქედან გამომდინარე, ეს ქვეყნები მიახლოებული არიან იდეალურ საკონტროლო ჯგუფთან, რომელმაც ჩვენი ჰიპოთეზის მართებულობა უნდა გადაამოწმოს. ამ ქვეყნების ერთგვაროვანი სასტარტო პოზიცია მათი დემოკრატიზაციის პროცესის დასაწყისისთვის კიდევ უფრო ნათელს გახდის საარჩევნო და კონსტიტუციური სისტემის გავლენის მნიშვნელობას ამ ქვეყნებში პარტიული სისტემის და აქედან გამომდინარე, პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაზე. სხვა სიტყვებით, ვინაიდან ამ ქვეყნებს შიგნით არსებული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური გამყოფი ხაზები მსგავსია დემოკრატიზაციის პროცესის დასაწყისში განსხვავებული საარჩევნო სისტემისა და კონსტიტუციური მოწყობის იმპლემენტაციამ განსხვავებული შედეგი უნდა მოგვცეს პარტიული სისტემისა და შესაბამისად, დემოკრატიის ტიპის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით. ამგვარი თანხვედრის აღმოჩენა საშუალებას მოგვცემს ვამტკიცოთ, რომ დიდი ალბათობით საარჩევნო სისტემის ხასიათი მნიშვნელოვანი დეტერმინანტია პარტიების სისტემის ჩამოყალიბებისა მოცემულ ქვეყანაში აქედან გამომდინარე შედეგებით. მეორეს მხრივ, სრულად ვიაზრებთ, რომ ეს შედეგები არ მოგვცემს საშუალებას ვამტკიცოთ, რომ მხოლოდ საარჩევნო სისტემა და კონსტიტუციური მოწყობა არის ქვეყანაში პარტიების რაოდენობის განმსაზღვრელი, ვინაიდან თეორიულად შესაძლოა ვამტკიცოთ, რომ ისეთ საზოგადოებაში სადაც პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ სოციალური გამყოფი ხაზები სტრატეგიცირებულია მათი გავლენა შესაძლოა აჭარბებდეს კიდევ საარჩევნო სისტემის ეფექტს. მიუხედავად ამისა, კვლევის შედეგების მნიშვნელობა არ კნინდება, ვინაიდან მოსალოდნელი შედეგის -- საარჩევნო სისტემის გავლენა პარტიების რაოდენობაზე -- დადგომა, ნიშნავს, რომ ტოტალიტარულთან მიახლოებული დიქტატურის დემოკრატიული ტრანსფორმაციის საწყის ეტაპზე საარჩევნო სისტემის დიზაინი საშუალებას იძლევა სასურველი ტიპის დემოკრატიული რეჟიმი ჩამოვაყალიბოთ. ეს კი, თუ გავითვალისწინებთ, თანამედროვე ავტორიტარული რეჟიმების რაოდენობასა და მნიშვნელობას, ამ კვლევის შედეგებს პრაქტიკულ მნიშვნელობას ანიჭებს.

დუვერჟე და მისი თეორიის ძირითადი პრინციპების მხარდამჭერები თვლიან, რომ საარჩევნო სისტემის ეფექტები პარტიათა სისტემაზე შეიძლება ასახულ იქნას მხოლოდ გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ ამ პროცესის

თავისებურებებდან გამომდინარე. პიპა ნორისიცი (2004) მიიჩნევს, ამ თვალსაზრისით 10 წელი მაინც უნდა იყოს გასული პირველი დემოკრატიული არჩევნებიდან. ვინაიდან უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნები სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა რეგულარობით ხდება, ჩავთვალოთ რომ უფრო მიზანშეწონილი იქნებოდა თავად დუვერჟეს ფორმულა გამოგვეყენებინა (Duverger, 1972), რომლის მიხედვითაც საარჩევნო სისტემის შეცვლიდან 3-4 არჩევნების შემდეგ იწყება შედეგების გამოვლენა. შესაბამისად, შევარჩიეთ ისეთი ქვეყნები, რომლებშიც 1990 წლის შემდეგ ზედიზედ მინიმუმ 3 დემოკრატიული არჩევნები ჩატარდა შინარსობრივად იგივე საარჩევნო სისტემით. დემოკრატიული ტრანზიციის დროს ცვლილებები საარჩევნო სისტემაში არცთუ იშვიათია, ამიტომაც გავითვალისწინეთ ისეთი კაზუსებიც სადაც, მართალია, ცვლილება იყო მაგრამ ამ ცვლილებას არ შეეძლო გამოეწვია პოლიტიკური პროცესის ძირეული ტრანსფორმაცია. ეს კრიტერიუმები 27-დან 18-მა ქვეყანამ დააკმაყოფილა.

პერიოდი რომელსაც ვიკვლევთ, სოციალისტური ბანაკის დაშლიდან იწყება და 2015 წელს მოიცავს, აქედან გამომდინარე, შევისწავლით დაახლოებით 25 წლის განმავლობაში ჩატარებულ არჩევნებს; გამომდინარე ტიპიური საკანონმდებლო ორგანოს მოქმედების პერიოდიდან ეს მონაკვეთი საშუალოდ 5-დან 7-მდე არჩევნებსა და მათ შედეგებზე დაკვირვების საშუალებას იძლევა.

კიდევ ერთი კრიტერიუმი, რომელსაც ქვეყანა უნდა აკმაყოფილებდეს, რათა შესაძლებელი გახდეს ამ კვლევაში მისი განხილვა ეს მისი კონსტიტუციური მოწყობის უცვლელიაა მინიმუმ 3 არჩევნების მანძილზე. ვთვლით, რომ კონსტიტუციური ცვლილება, რომელიც თავის თავში მოიცავს ხელისუფლების ყველაზე ძლიერი -- სააღმასრულებლო -- შტოს მეთაურის უფლებომისელებისა და არჩევნის წესის შეცვლას აუცილებლად მოახდენს გავლენას ამომრჩევლის პრეფერენციებსა და საარჩევნო კონტექსტზე, იმის მიუხედავად შეიცვალა თუ არა საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნის წესი. ასეთ დროს, მინიმუმ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ 3 დემოკრატიული არჩევნების ათვლა თავიდან უნდა დაიწყოს.

კვლევის გეგმის შესაბამისად, შემდეგ ეტაპზე დათვლილ იქნა რეალური გავლენის მქონე პარტიების რაოდენობა ლააკსოსა და ტააგეპერას ეფექტიანი პარტიების რაოდენობის (ENP) ინდექსის მიხედვით (Laakso & Taagepera, 1979). ამ ინდექსის მიხედვით ანგარიშგასაწევი პარტიების რაოდენობა შემდეგი

ფორმულით დაითვლება: $ENP = \frac{1}{\sum_{i=1}^n S_i^2}$, სადაც n არის პარტიებს ოდენობა,

რომელთაც ერთი ხმა მაინც აქვთ მოპოვებული, ხოლო S_i^2 არის თითოეული პარტიის მიერ მოპოვებული ხმების/ადგილების წილის კვადრატი. არჩევნების შესახებ მონაცემები, ძირითადად, საერთაშორისო ორგანიზაციის -- *პარლამენტთაშორისი კავშირი* -- (Inter-Parliamentary Union) ვებგვერდიდან მოვიპოვეთ, ეს ორგანიზაცია 1889 წელს დაარსდა და მასში სუვერენული სახელმწიფოების საკანონმდებლო ორგანოები არიან გაწევრიანებული, აქედან გამომდინარე მათი მონაცემები, როგორც წესი, სანდოობის მაღალი დონით სარგებლობს და ხშირად გამოიყენება მსგავსი დანიშნულების მქონე აკადემიურ ნაშრომებში.

კვლევის შედეგები

ENP ინდექსისა და საარჩევნო შედეგების მონაცემების გამოყენებით გამოვთვალეთ ანგარიშგასაწევი პარტიების რაოდენობა ჩვენთვის საინტერესო 60 შემთხვევისთვის.

მონაცემების ანალიზმა აჩვენა, რომ ინდექსი პროპორციული და პარალელური საარჩევნო სისტემის ქვეყნებისთვის 11%-ით განსხვავდება და როგორც მოსალოდნელი იყო შერეული სისტემის შემთხვევაში პარტიების რაოდენობა უფრო ნაკლებია. პარალელური/შერეული სისტემის შემთხვევაში პარტიების რაოდენობა საშუალოდ 4.37-ს შეადგენს, ხოლო პროპორციული სისტემის დროს ეს რაოდენობა 4.85-ს აღწევს. ეს განსხვავება შთამბეჭდავი ნამდვილად არაა, მაგრამ ეს განპირობებულია რამდენიმე განყენებული შემთხვევით. ასე მაგალითად, რუსეთის დუმის 1999 წლის დეკემბრის არჩევნების შედეგად პარტიების რიცხვი 8.4 ნიშნულზე დაფიქსირდა, რაც პროპორციული სისტემისთვისაც კი ძალზე მაღალი ციფრია, რომ არაფერი ვთქვათ არჩევნების შერეულ წესზე, რომლის მიხედვითაც ჩატარდა ეს არჩევნები. ეფექტიანი პარტიების ასეთი მაღალი რიცხვი შეიძლება აიხსნას კონკრეტული პოლიტიკური კონტექსტით, კერძოდ, ამ დროს რუსეთი პოლიტიკური ხელისუფლების გადაცემის ფაზაშია და პრეზიდენტმა ელცინმა არჩევნებამდე რამდენიმე კვირით ადრე ხელისუფლება პრემიერ-მინისტრს ვლადიმერ პუტინს გადააბარა. ამ უკანასკნელმა მხარი რეგიონების პარტიას „ერთობა“ დაუჭირა მხარი. ამან კი სამთავრობო ძალების დაქსაქსვა გამოიწვია ვინაიდან ამ მომენტამდე ასეთ ძალად ბლოკი „მამული -- სრულიად რუსეთი“ (Отечество – Вся Россия) ითვლებოდა. შემდეგში სწორედ ამ ორი ორგანიზაციის გაერთიანებით შეიქმნა პარტია „ერთიანი რუსეთი“, რომელიც უკვე 10

წელიწადზე მეტია სამთავრობო პარტიას წარმოადგენს. ამ გარემოებამ მნიშვნელოვნად შეცვალა საარჩევნო დინამიკა და მოსალოდნელისგან მკვეთრად განსხვავებული შედეგი მოგვცა. მართლაც, თუკი საშუალო მაჩვენებლის ნაცვლად შერეული და პროპორციული საარჩევნო სისტემების შედარებისას შუალედურ შემთხვევას გამოვიყენებთ ვნახავთ, რომ განსხვავება პოლიტიკური პარტიების რაოდენობის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ხდება. შერეული არჩევნებისას შუალედურ შემთხვევაში პარტიების რაოდენობა 3.61-ს, ხოლო პროპორციული არჩევნებისას 4.82-ს შეადგენს. შესაბამისად, პროპორციული საარჩევნო სისტემა გავლენიანი პოლიტიკური პარტიების რიცხვს 34% ზრდის.

დუვერჟეს მიერ შემოთავაზებული ფორმულირებით საარჩევნო სისტემის ეფექტის გამოსავლენად 3-4 არჩევნების ჩატარებაა აუცილებელი. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად ჩავთვალეთ ინდექსი 4 არჩევნების გათვალისწინებითაც დაგვეთვალა (Duverger, 1972). უფრო მეტიც, შესაძლოა ეს უფრო გამართლებული მიდგომა იყოს თუკი გავითვალისწინებთ, რომ ჩვენს მიერ განხილულ პარალელურ საარჩევნო სისტემებში, სადაც მაჟორიტარული წესით დეპუტატების საერთო რაოდენობის მხოლოდ ნახევარი ან უფრო ნაკლები აირჩევა, ამომრჩევლისა და პარტიების მიერ დაკარგული ხმების პრობლემის ადეკვატურ აღქმას და ამ გარემოების გათვალისწინებას მათ სტრატეგიულ ქცევაში მეტი დრო უნდა დასჭირდეს.

ზედიზედ 4 არჩევნების პირობის დაკმაყოფილებამ განხილული მაგალითების რაოდენობა 41-მდე შემცირება გამოიწვია და ქვეყნების სიას საქართველო, უკრაინა, სერბია და რუმინეთი გამოაკლდა. 33 არჩევნები პროპორციული, ხოლო 8 პარალელური საარჩევნო სისტემით ჩატარდა შემდეგ ცხრილში მოცემულია მონაცემები უკვე მხოლოდ მე-4 დემოკრატიული არჩევნებიდან (იხ. ცხრილი 9). მონაცემების დამუშავების შედეგად გამოჩნდა, რომ პროპორციული სისტემის არსებობის შემთხვევაში პარტიების რაოდენობა 25%-ით მეტია. ამასთანავე, პირველ შემთხვევასთან შედარებით, როცა პარტიების რაოდენობა მხოლოდ ზედიზედ 3 დემოკრატიული არჩევნების შემდეგ გავზომეთ, პარტიების რაოდენობა პროპორციული სისტემის შემთხვევაში გაიზარდა და 4.91 შეადგინა, ხოლო შერეული სისტემის შემთხვევაში კი 3.91-მდე შემცირდა, რაც მოსალოდნელი იყო ჩვენი მოდელის მიხედვით. ამ ორი საარჩევნო სისტემის განსხვავებული შედეგები ამ შემთხვევაშიც უფრო თვალსაჩინო ხდება, თუკი საშუალოს დადგენის ნაცვლად შუალედურ შემთხვევებს შევადარებთ. პარალელური სისტემის შემთხვევაში პარტიების რაოდენობა 3.61-ს, ხოლო პროპორციული სისტემისას

კი 4.94-ს შეადგენს. შესაბამისად, პროპორციული სისტემის შემთხვევაში პარტიების რაოდენობა 37%-ით მეტია.

დასკვნა

მიგვაჩნია, რომ კვლევის შედეგები ნათლად მიუთითებს, რომ საარჩევნო სისტემის გავლენა ეფექტური პარტიების რაოდენობაზე საკმაოდ მნიშვნელოვანია; უდაოა, რომ თანხვედრა არსებობს, თუმცა მიზეზ-შედეგობრივი კვლევისთვის შესაძლოა მეტი ანალიზი იყოს საჭირო. მიუხედავად ამისა, კვლევის შედეგები მიუთითებს, რომ ყველა საფუძველი არსებობს ვივარაუდოთ მნიშვნელოვანი კავშირი საარჩევნო სისტემასა და პარტიების რაოდენობას შორის. დუვერჟეს მოდელის თანახმად, მაჟორიტარული არჩევნები ორპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს, ხოლო პროპორციული ტიპის არჩევნები კი ორზე მეტი პარტიის ჩამოყალიბებას უზრუნველყოფს. ამ მოსაზრების საფუძველზე ვივარაუდეთ, რომ ასეთივე ტენდენცია უნდა დადგენილიყო შერეული და პროპორციული საარჩევნო სისტემების შედარებისას. ამგვარი ურთიერთმიმართების აღმოჩენა კი კიდევ უფრო გააძლიერებდა დუვერჟეს კანონისა და ჰიპოთეზის დამაჯერებლობას. ამ კავშირის არსებობაზე განსაკუთრებით მეტყველებს ის, რომ ჩვენი ჰიპოთეზა დადასტურდა ისეთ შემთხვევაშიც, როცა მაჟორიტარული არჩევნების სისტემა არჩევნების მხოლოდ ერთ კომპონენტს შეადგენდა. ეს კონკრეტული კუთხით, უდაოდ უფრო შორს მიმავალი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა ვიდრე თავად დუვერჟეს კანონია. კონკრეტულად კი, დუვერჟე მიიჩნევდა, რომ მხოლოდ უბრალო უმრავლესობის მაჟორიტარული სისტემა იწვევს პარტიების ორამდე შემცირებას (ე.წ. დუვერჟეს ანონი), ხოლო კვალიფიციური უმრავლესობისა და პროპორციული სისტემები მრავალპარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს (ე.წ. დუვერჟეს ჰიპოთეზა). ჩვენს შემთხვევაში კი, მიუხედავად იმისა, რომ ამავე ლოგიკის გათვალისწინებით მოსალოდნელი იყო მაჟორიტარული ტენდენციების სრული ნიველირება პარალელურ სისტემებში, მონაცემებმა საპირისპირო აჩვენა -- მაჟორიტარული კომპონენტის თუნდაც ნაწილობრივი არსებობა საარჩევნო სისტემაში ამცირებს ეფექტიანი პარტიების რაოდენობას. ეს ბუნებრივია, ზოგადად, აძლიერებს არგუმენტს საარჩევნო სისტემების გავლენის შესახებ პოლიტიკური სისტემის ფორმირებაზე, კონკრეტულად კი მიუთითებს, რომ ეფექტები ვლინდება არამარტო წმინდა პროპორციული ან მაჟორიტარული სისტემების არსებობისას, არამედ

პარალელური სისტემის შემთხვევაშიც. შესაბამისად, მყარდება არგუმენტი, რომელიც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს საარჩევნო სისტემის ხასიათს ქვეყანაში დემოკრატიული პოლიტიკური კულტურის ხასიათის ჩამოყალიბებაზე.

ალტერნატიული მიდგომების განხილვამ კიდევ რამდენიმე საინტერესო შედეგი მოგვცა. აღმოჩნდა, რომ ჩვენს მიერ განხილულ ქვეყნების მაგალითზე ეკონომიკური განითარების უფრო მაღალი დონე პარტიების მეტ რაოდენობასთანაა დაკავშირებული. უფრო ზუსტად, კი რეგრესიულმა ანალიზმა უჩვენა, რომ რაც უფრო მეტია მთლიანი შიდა პროდუქტის რაოდენობა ერთ სულ მოსახლეზე დაახლოებით 20%-ით იზრდება პარტიების რაოდენობა. ჩვენი ვარაუდით ეს შეიძლება აიხსნას იმ გარემოებით, რომ მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდასთან ერთად იზრდება მისი ეკონომიკური და სოციალური მრავალფეროვნება რაც იწვევს არამარტო სხვადასხვა ინტერესების წარმოშობას არამედ მათი არტიკულაციის შესაძლებლობასაც. ღარიბ ქვეყანაშიც შესაძლოა არსებობდეს პოტენციური შესაძლებლობა მრავალი ინტერესთა ჯგუფის შექმნისა, მაგრამ ეს პოტენციური შესაძლებლობა ვერ გარდაიქმნება რეალობად თუკი არ არსებობს შესაბამისი მატერიალური რესურსი. სწორედ ამ გარემოებაზე აკეთებენ აქცენტს კიტშელტი და სხვ. როდესაც აღმოსავლეთ ევროპის ოთხი ქვეყნის პოლიტიკური სისტემის განვითარებას განიხილავენ (Kitschelt et al, 1999). ისინი პოლიტიკური პარტიის ორგანიზების სამ ძირითად პრინციპს გამოჰყოფენ და აღნიშნავენ, რომ პროგრამული ტიპის თანამედროვე პარტიები მხოლოდ ანგარიშგასაწევი ურბანული საშუალო ფენის ჩამოყალიბების შემდეგ არის მოსალოდნელი. სხვა შემთხვევაში, პარტიებისთვის უფრო მიზანშეწონილია ქარიზმატული პიროვნების გარშემო გაერთიანება, რომელიც ცდილობს საკუთარი საარჩევნო პლატფორმით გამაერთიანებელი როლი ითამაშოს და აქედან გამომდინარე, უგულვებელჰყოს კონკრეტული ჯგუფის ინტერესთა არტიკულაცია. მეორე ალტერნატივა კი დაბალი ეკონომიკური განვითარების პირობებში კლიენტელისტური ტიპის პარტიის შექმნაა, რომელიც ვიწრო ლოკალურ ინტერესებს ეხმიანება და ამომრჩეველს კერძო სარგებელს თავაზობს. ბუნებრივია, რომ ამგვარი ტიპის პარტიები დემოკრატიულობის უფრო დაბალ ხარისხს აჩვენებენ. საქართველოს უახლესი ისტორია გვიჩვენებს, რომ დღემდე პოლიტიკური პარტიები სწორედ ამ ნიშნით იქმნებოდა და აქედან გამომდინარე, მათი სტაბილურობა საკმაოდ მყიფე იყო. საქართველოს პოლიტიკური სისტემის სტაბილურობის ინდექსს თუ გადავხედავთ ეს სურათი საკმაოდ ნათლად ჩანს (Nodia & Scholtbach, 2006). მაჟორიტარული სისტემის არსებობა ხელს უწყობს კლიენტელიზმსა და

ქარიზმატულობაზე დაფუძნებული პარტიების დომინანტურ როლს. ამგვარი საარჩევნო სისტემა ასევე უფრო ხელსაყრელია მმართველი პარტიისთვის და მეტ საშუალებას აძლევს მას შეინარჩუნოს ხელისუფლება (Kitschelt et al, 1999). აქედან გამომდინარე, ეკონომიკური განვითარების გავლენაც პოლიტიკური სისტემის ჩამოყალიბებაზე და მისი ემპირიული შედეგები კიდევ ერთი არგუმენტია საქართველოს მსგავსი ქვეყნისთვის პროპორციული საარჩევნო სისტემის უპირატესობის დასამტკიცებლად სტაბილური დემოკრატიის შექმნის პროცესში.

კვლევამ ასევე უჩვენა, რომ პოლიტიკური სისტემის სტაბილურობა ამცირებს პარტიების რაოდენობას, მაგრამ გავლენა უმნიშვნელოა და 10%-ს არ აღემატება. მოსახლეობის სიმჭიდროვე, ეთნოლინგვისტური ფრაქციონალიზაცია და ეკონომიკური უთანასწორობა ასევე ვერ ახდენენ მნიშვნელოვან გავლენას პარტიების რაოდენობაზე და აქედან გამომდინარე, ქვეყანაში პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებაზე.

პარტიების რაოდენობასა და სიძლიერეზე კიდევ რამდენიმე ფაქტორი ახდენს გავლენას, რომელთა განხილვა ამ კვლევის ფარგლებში სათანადოდ ვერ მოხერხდა, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ მათი მნიშვნელობა საყურადღებოა. ამ მიმართებით განსაკუთრებით გამოვყოფდით პარტიების დაფინანსების რეგულაციებს და ასევე საარჩევნო კამპანიისას ფინანსური შეზღუდვების ფორმებსა და ხასიათს. უდაოა, რომ პარტიების შექმნა და მათი კონკურენტუნარიანობა მხოლოდ ფორმალურად თანასწორი უფლებრივი ჩარჩოს შექმნით ვერ იქნება უზრუნველყოფილი. ისევე როგორც დემოკრატიული თავისუფლებების რეალური გამოყენება შეუძლებელია კონკრეტული, თუნდაც მინიმალური მატერიალური შესაძლებლობების გარეშე, ასევე შეუძლებელია მრავალპარტიული დემოკრატიის შექმნა მყარი და დივერსიფიცირებული ეკონომიკური საფუძვლის გარეშე. მართალია, ამ კვლევის ფარგლებში ვერ შევძელით მოგვეპოვებინა ინფორმაცია ჩვენს მიერ განხილულ ყველა ქვეყანაში არსებულ ფინანსურ რეგულაციებთან და პრაქტიკასთან დაკავშირებით, რაც კიდევ უფრო მეტ სიცხადეს მოჰფენდა ჩვენს მიერ მიღებულ შედეგებს, მაგრამ ფაქტია, რომ ამ ფაქტორის გათვალისწინების გარეშეც აღმოჩნდა, რომ პროპორციული სისტემა მეტი ეფექტიანი პარტიის არსებობის შესაძლებლობას ქმნის. მეორეს მხრივ, ეკონომიკური განვითარების გავლენა, რომელიც ჩვენს მიერ იქნა განხილულ არაპირდაპირ, მაგრამ დამაჯერებლად მიუთითებს, რომ ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის ზრდასთან ერთად პარტიების რიცხვიც მატულობს. უდაოა, რომ მეტი მატერიალური რესურსი პარტიების დაფინანსებისთვისაც უფრო სტაბილურ

საფუძველს ქმნის. ამავდროულად უნდა აღვნიშნოთ, რომ მაჟორიტარული სისტემა ზღუდავს პარტიების რაოდენობას არა მარტო ამომრჩევლის გადაწყვეტილების გამო, რომელსაც არ სურს მისი ხმები დაიკარგოს, არამედ თავად პოლიტიკოსებისა და ლიდერების რაციონალური არჩევანის გამო. ეს უკანასკნელნი, ასეთი საარჩევნო გარემოს დროს, იშვიათად მიდიან რისკზე შექმნან ახალი პარტია, ვინაიდან ამომრჩეველი მხოლოდ ისეთ პარტიას დაუჭერს მხარს, რომელსაც უმრავლესობის მოპოვების შანსი ექნება. სხვა სიტყვებით პარტია, რომელმაც შეიძლება ხმების 20-25% მიიღოს პროპორციულ სისტემაში საკმაოდ წარმატებული ძალა იქნება, ხოლო მაჟორიტარული სისტემის შემთხვევაში შესაძლოა საერთოდ საკანონმდებლო ორგანოს მიღმა დარჩეს. ასე რომ პოლიტიკური ლიდერები და მათი პოტენციური დამფინანსებლები ითვალისწინებენ რა ამ გარემოებას მაჟორიტარული საარჩევნო სისტემის პირობებში იშვიათად და ნაკლებად აფინანსებენ მცირე ზომის პარტიებს და აქედან გამომდინარე, ორპარტიულობის ეფექტს მიწოდების მხრიდანაც აძლიერებენ.

მიღებული დასკვნების სანდოობას გაზრდიდა პარტიების შიდა სტრუქტურებისა და ორგანიზაციის უფრო დეტალური შესწავლაც. მსგავსი ტიპის კვლევა ძალზე მასშტაბური ხასიათისაა და ჯერ არ ჩატარებულა. ამ მიმართებით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პოლიტიკური პარტიების დემოკრატიულ ორგანიზაციას. პოლიტიკური პარტიის ძლიერება ფინანსურ დამოუკიდებლობასთან ერთად მასში გაწევრიანებული მხარდამჭერების ჩართულობასთან არის მჭიდროდ დაკავშირებული. საქართველოს მაგალითი ცხადყოფს, რომ პოლიტიკური პარტიების წარმატება პირდაპირპროპორციულია მათ მიერ ადმინისტრაციული რესურსის კონტროლთან, როგორც წესი, ოპოზიციურ პარტიებს არ გააჩნიათ ძლიერი რეგიონული ორგანიზაციები და მათი გავლენა სამოქალაქო საზოგადოებაზე უმნიშვნელოა. განსაკუთრებული შემთხვევების გარდა, ქართული პოლიტიკური პარტიებისთვის ურთულეს ამოცანას წარმოადგენს მთავრობაში მყოფი ჯგუფის არჩევნებში დამარცხება.

პროპორციულ სისტემას არაერთი უარყოფითი მხარე გააჩნია, რომელთა განხილვას შესავალში საკმაოდ ვრცელი დრო დაეთმო. ყველა ამ არგუმენტის საპირისპიროდ შეიძლება ითქვას, რომ გარდამავალ ეტაპზე მრავალეროვნულ სახელმწიფოში პროპორციულ სისტემასა და კონსოციალური ტიპის დემოკრატიას ალტერნატივა არა აქვს. მრავალპარტიული, სტაბილური პოლიტიკური სისტემის ჩამოყალიბება ხანგრძლივი პროცესია, თუმცა, როგორც არაერთმა ნაშრომმა და მათ შორის წინამდებარე კვლევამაც აჩვენა ამ

პროცესზე ზემოქმედება საარჩევნო სისტემის სწორი დიზაინით არის შესაძლებელი. საქართველოს ხელისუფლებამ 2010 წელს სწორი ნაბიჯი გადადგა, როდესაც კონსტიტუციური ცვლილების საფუძველზე საპარლამენტო მმართველობას ჩაუყარა საფუძველი. შედეგად უფრო დემოკრატიული და ხალხთან უფრო მეტად ანგარიშვალდებული მთავრობა მივიღეთ. ახლა აუცილებელია ეს პროცესი ლოგიკურად გაგრძელდეს და შერეული საარჩევნო სისტემა პროპორციულით შეიცვალოს. გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ ეს ცვლილებები კონკრეტულ შედეგებს გამოიღებს და საქართველოში მრავალპარტიული დემოკრატიის ჩამოყალიბების შანსები მნიშვნელოვნად გაიზრდება.

დისერტაციასთან დაკავშირებული პუბლიკაციების სია:

კონსტიტუციური ცვლილებების გავლენა არჩევნებსა და პოლიტიკური საზოგადოების განვითარებაზე. 2013. სუპერსაპრეზიდენტოდან საპარლამენტომდე: საკონსტიტუციო ცვლილებები საქართველოში (სტატიების კრებული). ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა: თბილისი. ISBN 978-9941-18-172-6

თანამშრომლობის პერსპექტივები და გამოწვევები დეფაქტო საზღვრებს მიღმა (ინგლისურ ენაზე). 2013. ნდობის შექმნა სამხრეთ კავკასიაში: ევროკავშირისა და ნატოს რბილი უსაფრთხოების ინიციატივების გაძლიერება (ე. ფელბერბაუერისა და ფ. ლაბარის რედაქციით). ავსტრიის თავდაცვისა და სპორტის სამინისტრო: ვენა, ავსტრია. ISBN 978-3-902944-17-7

საჯარო სამსახურის რეფორმის შემზღვეველი პოლიტიკური ფაქტორები (ინგლისურ ენაზე). 2016 წ. დეკემბერი -- 2017 წ. თებერვალი. დემოკრატიულ-უსაფრთხოების კვლევები საქართველოში. CASCADE Publications.

The thesis volume is 134 pages.

The dissertation contains the following chapters:

Abstract

Chapter I – Introduction

Chapter II – Literature Review and Methodology

Literature review

Electoral systems

Chapter III – Empirical Data and Main Findings

Alternative Approaches

Chapter IV – Analysis and Conclusion

Bibliography

Introduction

Based on political philosophy or historical experience, it can be assumed that democracy is the best guarantee of freedom and consequently, that it makes the fullest development of individual capacities better than any other form of rule. The progress of mankind is based on the ability of the individuals to make free choice under equal conditions. Thus, a great majority of scholars and international community readily concede that democratic governance is an optimal form of governance. The types of democracy, however, differ; the current debate revolves around establishing which form of democracy is better, and in what particular context.

Electoral systems, presidential and parliamentary democracy and political parties were intensely researched during the second half of the last century. The majority of political scientists believe that electoral system and constitutions play a major role in determining the character of the political system (Strom,1990). According to most, these parameters define the form of the democratic governance, which range from majority rule to consociational democracy as defined by Arend Lijphart (2012) in his landmark study *Patterns of Democracy*. The author divided democracies into two major groups and used ten criteria to assess them. Many other scholars share his views and contrast continental and Anglo-Saxon political culture as a major differentiating aspect (Almond,1956). Continental democracies represent more of a consociational form of democracy, which entails greater cooperation between parties, frequent alliances among them, and the creation of coalition governments and of electoral blocks. Moreover, this form of democratic rule presupposes more compromises between social groups than opposition and competition. (Lijphart, 1977).

Furthermore, according to Duverger (1972), Lijphart (2012), Riker (1986) and their followers, electoral system in the short-term perspective can play a crucial role in establishing the political cultures associated with either consociational or competitive democracies. Consequently, it is becoming possible to choose a type of democracy by creating a corresponding electoral system and wait for the desired results. At the same time, it is expected that traditional and historical pre-conditions to hinder reforms despite societal demands. These demands, however, can be acted upon during crisis situations (Kitschelt, Mansfeldova, Markowski & Tóka, 1999). Consequently, while dramatic changes in already established democratic countries are rare they are of practical importance in newly formed democracies. After the dissolution of the Soviet Union and the 'End of History' (Fukuyama, 1989) the former socialist countries made opted for democratization and capitalism. The establishment of favorable electoral system, due to its political consequences, has acquired great importance. In 1990, the Venice Commission was established within the framework of the Council of Europe, the principle aim of which has been supporting the new democracies in adopting the right constitutions, electoral systems and democratic procedures. In the last ten years, the recommendations of the Commission acquired a central importance in Georgia's political life as well. In this period, fair election as well as fair arrangement of electoral system have become central issues.

These questions remain central in the wake of the 2016 Parliamentary Elections as well. The opposition parties still demand proportional system, whilst the ruling coalition consented to switching to the proportional system from 2020 and does not hurry to carry out the promise. The Georgian Dream now discusses the importance and positive effects of the majoritarian system and claims that along with the proportional system of representation, it is important to represent the interest of particular electoral districts in the highest legislative body of the country. On the other hand, the majority of the opposition parties ignore the positive effects of the majoritarian system altogether and considers proportional system to be the only legitimate form of democratic representation. The importance of the electoral system for political life is evident judging solely by the example of Georgia. It is also clear that the main political actors, such as political parties, support this view as well. This perspective is widely shared by many scholars and as mentioned earlier, many have reached the same conclusions. The electoral system does not only influence the outcome of a particular election, but it also defines a political system of the given country and its political culture in short and long-term perspectives.

These questions are main objects of this study. This research examines whether and how an electoral system and a form of democratic rule influences the establishment of the type of political culture by analyzing the cases from the formerly socialist countries of Eastern Europe.

The research relies on a theoretical models developed by the French political scientist Maurice Duverger, that are known as *Duverger's Law* and *Duverger's Hypothesis* (Riker, 2003). According to *Duverger's Law* election of the representatives using the First Past the Post (FPTP) system fosters the establishment of the two-party system in the given polity. *Duverger's hypothesis*, on the other hand, claims that the single plurality runoff and proportional election system enhances multiparty systems. Whilst both of these claims maybe true, it will be wrong to consider them identical. Based on Riker's (2003) interpretation, Duverger was more categorical in his first claim, whilst calling the second a hypothesis.

Duverger did not elaborate on the exact mechanism that would compute the exact influence on the establishment of either of the party systems. We assume that both the law and the hypothesis are well constructed, logical and correlate with the empirical data. It is claimed, however, that in the case of FPTP, the trend for establishment of the two-party system is stronger than in a multiparty system.

At the same time, it is considered that, apart from electoral systems, **constitutions** must also play an important role. The rule for electing the head executive and its comparative standing vis-a-vis the legislative branch has a central importance in any political setting. According to the democratic theory, while the legislative branch is often considered to have the highest legitimacy in articulating people's will, the executive usually has much more leverage to influence ongoing political, economic and social processes. Furthermore, in every democratic country, battle for the office of the head executive is of decisive importance. This holds true in case of a Parliamentary republic or a

Constitutional monarchy as well where the major objective of any political power is to obtain the necessary votes in order to elect the head of the executive government.

In presidential democracy, presidential elections are the most important of all. Exerting control on executive power equals coming into office and shaping the political system in which the head of governments are elected. (Shugart & Carey, 2004). As Presidential elections are of majoritarian nature, according to the *Duverger's law*, during the Presidential governance, there are more possibilities for the two-party systems to emerge. These possibilities are somewhat less, when the head of the executive branch is elected during the parliamentary governance. Semi-presidential system is a particular case which might produce more parties, but their number would still be less than in the parliamentary democracy.

The findings of the study will have practical import for all countries that attempt to successfully complete democratic transition and achieve democratic consolidation. Naturally, Georgia will be always in the focus as the results of this research will produce practical implications for the best path Georgia should take to establish a viable democratic rule. The findings will also be relevant for wider group of countries. The political culture has a wider meaning and includes all components discussed earlier. For this reason, it will be difficult to dwell on all differentiating components, as discussed by Lijphart (1997) and other authors. Furthermore, it would have been impossible to study the 18 counties analyzed in this study in greater detail, which would have otherwise, allowed to argue about the political culture as a whole, with much more certainty. For this reason, it is reasonable to make an assessment using the one parameter related to the effective number of parties (ENP) (Taagepera, 2007). The number of political parties is a reliable source when defining democracies. Two-party system is usually linked with competitive democracy, whilst multi-party system with consociational democracy. Consequently, if majoritarian elections are linked to two-party system and the proportional elections with the multiparty system our hypothesis will be much more reliable and valid.

It is to be noted that none of the chosen countries that meet the selection criteria have had the purely majoritarian system in the period discussed. There are also no presidential democracies. This seems to be inconvenient, but we believe that the existing data still allows for a meaningful, academic discussion. It is not necessary to have the purest form of the electoral system to reveal its impact. One can rely on the logical conclusions that in mixed electoral system where the legislative branch is elected through proportional and majoritarian systems (e.g. Parliament of Georgia within the last five years of convocation), the number of parties can be less than in the case of proportional election system. Within the 18 researched countries, more than ten countries have mixed electoral systems allowing us to examine its effects. Furthermore, if one considers that the impact of the majoritarian and proportional system on the parties is lessened when they are mixed and we still receive the expected results it will grant more credibility to our hypothesis. The credibility will only benefit by the fact that the presidential governance is not a wide-spread form of government in the countries we have examined; it is only represented in several countries, but still allows for limited comparative analysis.

Literature Review

The study is informed by the *Duverger's law*, according to which a single mandate FPTP (thereafter, FPTP), supports the establishment of the two-party system (1972). The present hypothesis agrees with this thesis but also goes beyond it and argues that the majoritarian system fosters a strong two-party system, whilst proportional system and parliamentary governance leans towards multiparty systems. According to *Duverger's Law* development of a two-party system is pre-conditioned by mechanical and psychological factors. (Cox, 2007).

First of all, one shall take into consideration that an objective of any party is to win elections, form the government and govern the country. To achieve this, it is important to obtain majority of votes, whilst parties attempt to place at their election districts- a platform, candidate or a coalition to earn the most votes. The parties, therefore, try hard before elections to incorporate different political forces and interests. This is shared along the whole election districts as every opponent understands an importance of not only winning locally but obtaining majority of mandates generally. This also happens to be one of the democratic ways to gain office and enlarge the party. (Powell, 2000). Mechanical factors include particular nature of the majoritarian system where minority votes are lost and are not reflected in elections. For example, if a candidate in a country with a hundred single member districts is elected through FPTP- it is possible for one party to win all the seats, despite only receiving 30 to 40 percent of total votes. In this case, votes received by other parties are not at all reflected in the composition of the legislature. This system has particularly negative effect on the third and lower ranked parties and further stirs up the motivation of the parties to attempt from the beginning to win and embrace relevant political forces and interest groups. Psychological effects include changes in voters' preferences- largely a result of the mechanical type of a majoritarian system. Often, after a voter observes that the cast votes for defeated parties are lost, he/she is motivated to vote against the least desirable candidate so that at least his/her worst choice does not win (Shepsle, 2010). The combination of these factors creates favorable conditions for establishing the two-party systems.

This trend is further reinforced by a governing system through a strong presidential system where the President is elected through direct suffrage without a participation of the legislative body. Furthermore, as the President represents the strongest branch of the executive power in the country, objective of every strong political party is to win in the Presidential elections. (Linz & Valenzuela, 1994). That said, whilst parties spend all their resources to win, it triggers a mechanical affect of *Duverger's Law* where parties try to unite and agree on a common candidate who has a real chance to win. This system gradually reinforces possibility of two party systems to develop coalition and organizational affect is further reflected when electing the legislative branch.

Naturally, a strong presidential campaign institutionalizes large political entities and therefore, the dissolution of these parties into small units is not profitable. It is then followed that trends for two party systems must be more prevalent where legislative

branch is elected through proportional rule but where the President plays a dominant role.

Research Question and Hypothesis

Majoritarian elections – are elections, where a candidate requires more than 50 per cent of the votes to secure victory and are considered to be prone to multi-party systems. This is the result of parties not having to establish coalitions or unite in the first round of the election but can do it later, in case of a failure. Psychological effect does not prevail over electorate, since they are aware of a possibility to cast vote for their least preferred candidate in the second tour. Whilst this seems the most logical step, one cannot equate effects of the system with the ones of the proportional system. Firstly, parties and the electorate have to make a strategic decision, however, with somewhat less intensity. In case of a second tour, question remains which candidate will be transferred in a following stage. It can be thus assumed that parties have a motivation to create larger coalitions as during proportional elections. Other than that, one shall also consider difference between periods. Over sixty years have passed since Duverger's study and technological changes have dramatically improved ability of the parties to define upcoming results. Public surveys and opinion polls are also frequent and the methodology has been also improved. It became less costly and possible to obtain opinion polls conducted by different organizations. Due to these conditions, parties can now define their chances with much more certainty and consider establishing wider coalitions and alliances during the majoritarian elections. Within these settings, however, two party system, rather than FPTP –are less likely to emerge.

This trend is stronger than in proportional elections. Moreover, since the objective of political parties is to obtain a qualified majority, it does not bring any outcome in a concrete election district. Probability of pre-election agreement becomes even higher with the same principle, as previously observed during the FTPT. Psychological effect is being triggered in a similar manner and electorate, based from the published opinion polls, knows by higher certainty which political force has a real chance to fight for the office.

Proportional system grants parties more freedom where it only face electoral threshold which typically exceed general number of votes by five percent. In some cases, this threshold is even less, especially when it serves to the representatives of ethnic-religious and linguistic minorities in the legislative bodies. Overcoming this threshold allows for a guaranteed place in the legislative branch where possibility of voters' loss is quite low. It is also followed that neither voters nor political parties experience the impact of mechanical and psychological factors which supports decrease of the number of the political parties. Despite the fact that objective of the parties in the proportional system is similar to what it was during the majoritarian systems, political parties are no more afraid to come in power and have no fear of their efforts being lost. Overcoming the electoral threshold automatically ensures representation of parties at the election body. During the proportional election systems parties have all kinds of possibilities to fight for the office after elections through creating coalitions and alliances in the legislative body.

Therefore, hypothesis of the present study can be formulated thus: **the majoritarian electoral system and the presidential rule decrease of the number of political parties. On the other hand, parliamentary democracy and proportional elections support the development of the multiparty systems.**

The present hypothesis is inspired by Duverger's findings but also has its differences. Firstly, Duverger considered that single mandate FTPT reveals two party system trends, this study considers, however, that the majoritarian system, decreases probability for FTPT and plurality runoff and number of parties all together. In one way, the present conviction is less categorical and makes an emphasis on lessening the number of political parties than establishing a two party system. However, contrary to Duverger, there is a general trend in decreasing number of parties in a single district FTPT but within less intensity as mentioned earlier.

The study also takes into consideration peculiarity of the Constitution, which is not being observed in Duverger's study. Findings of this study becomes ever so important after considering how culture related to multi-party and two party systems significantly differ from one another and how Constitution makes a great impact on establishing either type of systems. It is also followed that any governance including democratic one, can be measured through its efficiency. Governance can be measured by government's ability to take decisions and implement some decisions in life. Democratic government which does not have any capacity cannot articulate people's will. If the government does not have an ability to implement political, economic and social development, it cannot carry out its main functions either.

Methodology

The study includes qualitative and quantitative methods. The focus on the former socialist block of countries is underscored by the reason that socialist regime, owing to its totalitarian character has undermined independent political interest groups, private ownership and often civil society. It has thus equalized internal social, political and economic diversity. (Linz & Stepan, 1996). Therefore, whilst historical and cultural differences are still prevalent, its potential impact on political systems is somewhat less. It is especially true as it does not rely on political, economic and social differentiations. These states, nevertheless stand close to ideally controlled groups, which shall prove validity of the present hypothesis. Similarities in the beginning of the democratization process in these countries, also clarify impact on electoral and constitutional systems and establishment of political systems and types of democracies. In other words, demarcation lines between political, economic and social spheres are similar. Implementation of democratization processes and different election systems and constitution should yield different type of outcomes in terms of party systems and types of democracy. Finding this correlation will allow to argue that a character of an electoral system is a great determinant in establishing political systems. On the other hand, these findings will not allow to argue that only electoral system and constitution can define number of parties in the country. Theoretically, one can argue that in the country where political, economic and social lines are stratified, their influence can exceed impact of electoral systems. Impact of these findings does not become any less, however, as

anticipated results related to the effect of the electoral system and an early phase of dictatorship close to totalitarianism, allows for establishing favorable democratic regime. This further grants practical importance to these results.

Duverger and other supporters of this theory claim that impact of the electoral systems, due to its particularity, can be reflected only after some time has passed. Pippa Norris (2004) also reckons that at least ten years must pass after the democratic elections. As Parliamentary elections occur within different time frames in different countries, it was expedient to use formula of Duverger himself (Duverger, 1972), according to which, changes occur only after three to four election cycles. The study selected only three countries where since 1990 three democratic elections were conducted. Changes in electoral systems during the democratic transitions are rare. The present study has selected only type of countries, where changes were prevalent, but did not trigger dramatic changes in the political process. These criteria were met by 18 out of 28 countries. The study examined the period after the dissolution of the Socialist block, including year of 2015 and will review elections conducted within 25 years. Following the activities of the legislative body the period in question will allow to observe at least five to seven elections.

An additional criterion that country must met is constitutional stability for at least three consecutive years of elections. It is considered that the constitutional amendments affecting competencies and tenure of the head of the executive body- the highest body of the executive will have an influence on the preferences of the electorate and election context. In this case, the study can prove that one shall start counting on three democratically carried out elections from the beginning. According to the research plan, next stage will measure real impact on parties based on Laasko and Taagepera indexes (ENP). (Laakso & Taagepera, 1979). According to this index, number of parties will be counted through the following index. $ENP = \frac{1}{\sum_{i=1}^n S_i^2}$, where n is number of parties, who have earned at least one vote, whilst S_i^2 - is the set share of party. Data about elections were mainly obtained from the website of the International Organization *Inter-Parliamentary Union*. This organization was established in 1989 and includes legislative bodies of sovereign countries. The data enjoys great reliability and is often used in relevant academic work.

Main Findings

The study counted sixty central cases using ENP index and election outcomes. The data analysis showed that index is proportional with non parallel election system and differs by 11 per cent as expected in mixed electoral system where number of parties is less. In case of parallel/mixed systems, number of parties usually reaches 4.37, whilst during the proportional systems, it reaches 4.85. The difference is not impressive but affected by some isolated cases. For example in 1999 in the Russian Duma, number of parties in December was 8.4- high for proportional system but even higher for mixed electoral system during which the elections were conducted. High number of efficient parties can be explained by its political context where Russia i.e. the President Yeltsin was in the

midst of transferring power to the Prime-Minister, Vladimir Putin. The latter was supporting the regional party 'Unity' which resulted in the fragmentation of governmental powers, whilst the previous government was supporting the '*Fatherland-united Russia*.' (Отечество – Вся Россия). The party '*United Russia*' was formed after the unification of these organizations and has ruled for the last ten years. This has starkly changed pre- election dynamics and resulted into different outcome. Relying on average denominator using comparative indicator of a mixed and proportional electoral system instead of an average one, increases political parties. Number of parties during the mixed elections is 3.61 whilst during the proportional election is 4.82. Therefore, proportional election system increased number of influential political parties by 34 percent.

According to Duverger's formula, there must be at least three to four elections to establish efficiency of Duverger's electoral systems. That said, it is expedient to compute index after considering four elections (Duverger, 1972). This approach might become favorable after considering that average number of deputies at the Parliament is half or less than a half. Nevertheless, adequate reflection of lost votes between electorate and understanding its behavior must require much longer time.

After meeting conditions of four consecutive elections, number of examples were decreased by 41 and no longer includes Georgia, Ukraine, Serbia and Romania. Elections were conducted using proportional system in 33 countries, whilst parallel election system was used in eight countries. The next table reflects data starting from the fourth democratic elections (See table no9). Data analysis also showed that in case of the proportional system number of parties is more by 25 percent. Therefore, compared to the first case where number of parties were measured after three consecutive election, as anticipated, in proportional system, number of parties were increased by 3.62 and by 4.94 in mixed. Consequently, in case of proportional system, number of parties were by 37 per cent more.

Conclusion

The study argues that electoral systems have significant impact on parties. It is claimed that whilst there is some correlation, there is a need for a much in-depth analysis to establish causal link. Nevertheless, research findings indicate that there must be every ground to claim significant link between electorate systems and number of parties. According to Duverger's model, majoritarian elections support establishment of two party system, whilst proportional system favors establishment of more than two parties. The study also argued that similar trend must have been observed during the mixed and proportional election systems. Discovering this reciprocity would have strengthened Duverger's law and conviction in his hypothesis. Existence of the causal link is well evidenced after proving the hypothesis on majoritarian electoral system only to include one component. This allows for long term conclusions than previously allowed by Duverger's law. Duverger argued that only FPTP triggers decreasing number of parties to two (Duverger's Law), whilst plurality runoff and proportional systems foster multi-party systems (Duverger's Hypothesis).

It was anticipated to nullify trends of majoritarian systems during parallel systems, the data, however, showed different outcome. Partial existence of majoritarian component in the electoral system decreased ENP. This naturally strengthens the argument on the impact of the election system on forming political systems and indicates that the effects are featured not only during the proportional and majoritarian systems, but in case of parallel systems too. This also contributed to a solid argument that grants significant importance to the electoral systems in the country and in establishing democratic political culture. Reviewing alternative conditions resulted in several interesting outcomes. It turned out that high economic level on the example of our country is linked to a higher number of the political parties. Regressive analysis also indicated that higher the amount of the gross domestic product (GDP) per capita is, number of parties per person increases by 20 percent.

It is also argued that a rise in the wellbeing of the population- has a significant impact on economic and social diversity. This generates many interests and creates possibilities to articulate them too. In poor countries, there are potential possibilities to create many interest groups but it cannot be translated into reality when one discusses development of four political parties. (Kitschelt et al, 1999).

The authors single out three major factors when organizing political parties and argue that establishment of program type modern parties is only possible after the existence of unaccountable urban middle class. In another words, parties find it much more reasonable to unite under a charismatic leader that try to use its political platform to unify and ignore articulation of the interests of individual groups. The second alternative, in the wake of a low economic development, is to create client type parties that respond to narrow local interests and offer individual profits to voters. It is only natural that these type of parties are of low quality. The contemporary Georgian political history demonstrates that political parties were created using similar criteria and have been quite fragile. Analysis of the stability index of the Georgian political system gives a very clear image (Nodia & Scholtbach, 2006). Majoritarian systems contribute to clientelism and dominant role of parties oriented towards charismatic leaders. This kind of electoral systems also are very preferable for the ruling party and grants more possibility to maintain power. (Kitschelt et al,1999).Impact of the economic development on the establishment of the political systems and its empirical outcomes also indicates that the country like Georgia, will be better off with proportional systems when creating stable democracy. The research also demonstrated that stability of the political systems decreases number of political parties, however, its influence is insignificant and does not exceed 10 percent. Dense population, ethno-linguistic fractions and economic inequality, also heavily influences number of parties and the establishment of political cultures.

There are several factors that influence number of parties and its strength which was impossible to be covered by the study but is important nevertheless. The research would have singled out regulations of party financing and forms and character of the limitations of the election campaign. It is further argued that it is impossible to create parties and ensure its competition through equality framework that only works formally. It is impossible to use democratic freedoms without materialistic means or create multi-

party democracy without stable and diversified economic background. The study does not address all financial regulations and practices that would have cast much more light to the outcome. The study showed however, that without considering these regulations, proportional system creates the possibility of the effective parties. On the other hand, impact of the economic development that the research touched upon indirectly, corroborated to the findings that increase of economic wellbeing leads to rise of the number of parties. Naturally, more materialistic resources create more stable background for the party. At the same time, majoritarian system limits number of parties not only because of the decision of the electorate that does not want to lose votes but because of the rational choices of the politicians and its leaders. Within these settings, little risk is made to create new parties, since the electorate will only support the party that can gain majority. In another words, party that can earn 20 to 25 per cent can be a very successful in proportional system, but might not get any seats in the legislative body in majoritarian system.

That said, political leaders and potential donors – rarely fund small scale parties or give limited funding. This also supports the effect that lead to the creation of the two party systems from the demand side. The detailed study of internal structures and organization would have increased reliability of the sources. This type of research is of a very large scale, first of its kind and boosts democratic organization of political parties. Strength of the political parties is narrowly intertwined with the interaction of its supporters. The Georgian example attests that party success is not proportional to its control of administrative resources. Opposition parties do not portray strong regional organization and their influence on civil society is also insignificant. In most cases, besides some extraordinary cases, the most difficult objective of the Georgian political parties is to defeat the ruling party. The proportional system has number of negative sides that were eloquently discussed in the study. Contrary to this argument, however, it can be argued that during a transitional period, proportional and consociational democracies in multicultural societies have no alternative. As proved by many scholarly studies including the present one, establishment of multi-party, stable political systems is a very long process but can be influenced by a design of a correct electoral system. In 2010 the Georgian State made right decision towards establishing the parliamentary governance through Constitutional amendments. As a result, Georgia received more democratic and accountable government. It is now important for the process to develop logically and the majoritarian electoral system should be replaced with the proportional one. After some period, this will yield tangible results and the chances for establishing a stable, multiparty democracy in Georgia will significantly increase.

List of Related Publications:

The impact of constitutional changes on elections and the development of political society (in Georgian). 2013. From superpresidentialism to parliamentarianism: Constitutional changes in Georgia (Collection of articles). Ilya University Press: Tbilisi, Georgia. ISBN 978-9941-18-172-6

Cooperation perspectives and challenges across De Facto borders. 2013. In E. Felberbauer & F. Labarre (Eds.) *Building confidence in the South Caucasus: Strengthening the EU's and NATO's Soft Security Initiatives*. Federal Ministry of Defense and Sports: Vienna, Austria. ISBN 978-3-902944-17-7

Political Constraints of Civil Service Reform. To be published between December, 2016 – February, 2017. Exploring the Security-Democracy Nexus in the Caucasus. CASCADE Publications.